

Opilionieuws

Nieuwsbrief van de werkgroep hooiwagens EIS-Nederland

Jaargang 3, nummer 4, november 2009

Voorwoord

Een memorabel jaar: de nieuwe tabel is uit! Ik bedank allen die zich hebben ingezet om er een aantrekkelijk boek van te maken. Hier moeten we weer een tijd mee toe kunnen...

Ik heet Dick Belgers van harte welkom! Hij komt de werkgroep versterken. Zijn 'uitvalsbasis' in de Blauwe Kamer bij Rhenen staat garant voor ongekennde aantallen *Trogulus tricarinatus* en *Astrobonus laevipes*! Jinze Noordijk levert een mooie bijdrage over hooiwagens in de Gelderse Vallei. *HW, 16xi2009*

Het seizoen 2008/2009

Winter 2008 Jinze en ik determineren een aantal potvalvangsten uit Zeeland. Het levert nieuwe vondsten op van *Homalenotus* (zie publicaties).

25 mei 2009 Excursie met John van Roosmalen en Arp Kruithof naar de Veluwe (bij Loenen), waar John ons zijn nieuwe vindplaats van *Platybunus pinetorum* laat zien. (zie Nieuws).

Juni-november 2009 Een reeks nachtelijke excursies naar Beuningen, met als doel het gedrag van *Leiobunum* sp. A te bestuderen. (zie Nieuws).

Augustus 2009 Publicatie van de hooiwagentabel.

23 augustus 2009 Excursie met John van Roosmalen en Jinze naar Zaandam.

Databestand Het bestand is fors gegroeid, door veldwerk, en doordat een groot aantal records van waarneming.nl is toegevoegd. Ook Aart Noordam heeft een flinke hoeveelheid gegevens aangeleverd. Via Aart staat er nog veel meer aan te komen. Er zijn nu bijna 30.000 hooiwagens ingevoerd, het aantal records is met 800 gestegen tot ruim 3300. We kunnen al best aan een verspreidingsatlas gaan schrijven...

Waarneming.nl. Er is op de site nu een kleine, maar kundige groep mensen met hooiwagens bezig, die steeds meer betrouwbare gegevens leveren. Mooi!

Nieuws

Platybunus pinetorum

John van Roosmalen ontdekte op de Reëenberg bij Loenen een flinke populatie *P. pinetorum*, de tweede voor ons land! Het is meteen ook de grootste populatie, verspreid over minimaal 3 kilometerhokken. Arp, John en ik vonden uitsluitend vrouwtjes, wat op een parthenogenetische populatie wijst (fig. 1). Het biotoop wijkt nogal af van dat bij Ubbergen (vochtig loofbos op

klei langs het Wijlerbergmeer). De hooiwagens zaten vooral tegen eikenstammen langs een zandig bospad met den en berk, en tegen Larixstammen in een productiebos met een vrijwel volledige bedekking van bosbes. Met een sleepnet konden we van bosbes alleen *Rilaena triangularis* en enkele juvenielen *Mitopus morio* en *Phalangium opilio* verschalken. *Platybunus pinetorum* heeft kennelijk een echte voorkeur voor boomstammen als dagrustplaats (en jachtgebied 's nachts?).

Via waarneming.nl kwam nog een vondst van *P. pinetorum* binnen, van de Meinweg in Limburg. Volgend voorjaar inventariseren we die vindplaats eens goed. Uit Duitsland komen ook steeds meer meldingen van deze soort. Een stiekeme noordelijke opmars?

Fig. 1. *Platybunus pinetorum*, vrouwtje, Loenen, 25v2009. Veel exemplaren hadden een 'kerstverlichting' van parasitaire mijten. Foto John van Roosmalen.

Leiobunum sp. A

Een kleine naamsverandering is doorgevoerd (toevoeging van de A) om deze soort te kunnen 'scheiden' van andere soorten van het genus. Het blijft behelpen.

Dit jaar zijn nieuwe vondsten gedaan in de omgeving van Rotterdam, Utrecht, Den Helder en Breskens. In dit seizoen heb ik de populatie (± 2600 ex.) aan het sluisje in de uiterwaarden bij Beuningen regelmatig 's nachts bezocht, van zonsondergang tot ongeveer drie uur daarna. Het blijken doortrapte rovers, aaseters en kruimeldieven te zijn! Ik zag ze bijvoorbeeld rond-sjouden met uitgezogen prooiresten die spinnen uit hun webben mikken, waaronder het ingepakte lijkje van een *Mitopus morio* (fig. 2)! Vooral de jachttechniek, het paaren eileggedrag zijn ongelooflijk fascinerend om te zien. Wel absurd om te bedenken dat ik deze naamloze exoot u beter ken dan welke andere inheemse soort dan ook ...

Fig. 2. *Leioibunum* sp. A met als prooi *Mitopus morio*, Beuningen, 25ix2009. Het lijkje is eerder door een spin uit haar web verwijderd. Spinrag 'verpakkingsmateriaal' en aanklevende zandkorreltjes wijzen daarop. Foto HW.

Nelima doriae

Het verbaast mij nog steeds: de dichtstbijzijnde vindplaatsen van deze soort liggen in Italië/Kroatië! In Kessel (L.) is hij ook dit jaar eenvoudig te vinden, niet alleen in de eikenhoutwal en langs de oevers van een zandzuigplas, ook langs de muren van een loods, syntoop met onder meer *Homalenotus quadridentatus* en *Opilio saxatilis*. Erg 'uitzonderlijk' kan het biotoop in Kessel niet genoemd worden.

In elke maand zijn nu adulten gevonden, behalve in januari en februari. Een eigenaardige soort, waar we nog wel meer van zullen horen.

De Hooiwagenfauna van de Gelderse Vallei (provincie Utrecht)

Jinze Noordijk, Bureau Viridis, Culemborg

Voor mijn werk moest ik dit jaar een gebied in de Gelderse Vallei inventariseren op fauna voor de natuurdatabase van de Provincie Utrecht. Vanzelfsprekend vielen hooiwagens niet onder de te karteren soorten, maar deze dieren zijn makkelijk 'mee te nemen' als er veel tijd in een gebied wordt doorgebracht en er onder stenen en hout naar amfibieën gezocht moet worden. Bovendien dienden de terreinen tot en met september bezocht te worden: een perfecte maand om hooiwagenwaarnemingen te doen. Het bestudeerde gebied lag tussen Leusden, Achterveld en de Glind, en beslaat zo'n 20 km². De streek wordt bepaald door weilanden en enkele maïsakkers. Rond landgoed De Boom - waarvan veel boeren hun grond pachten - staan veel bosjes. Daarnaast zorgen een viertal beken, het Valleikanaal en enkele natuurontwikkelingsterreinen voor een gevarieerd en interessant landschap. De bodem bestaat grotendeels uit humusrijke zandgronden.

Tijdens het veldwerk konden geregeld hooiwagens waargenomen worden op muren van boederijen, op

weipalen en onder op de grond liggende takken en stenen in de bosjes. De 13 aangetroffen soorten staan in Tabel 1. Rondom de weilanden en op de erven waren vooral *L. rotundum* en *L. blackwalli* zeer algemeen, daarnaast werd ook *O. saxatilis* enkele malen op paaltjes en muurtjes in het weidegebied aangetroffen. Opvallend was dat *P. opilio* hier niet algemeen was, terwijl dit in het akkerlandschap van Zeeland juist de meest talrijke soort is (zie Noordijk & Wijnhoven 2009). Deze soort komt in de Gelderse Vallei wel in de wat schralere bermen voor. Akkerregio's lijken dus voor deze soort meer in trek dan weidegebieden. Een andere zeer algemene soort in het akkerlandschap van Zeeland, *Lacinius ephippiatus*, leek zelfs helemaal te ontbreken. Veel soorten waren algemeen in zowel ruigtes rondom de weilanden als in de bosjes: *O. tridens*, *P. agrestis*, *D. ramosus*, *O. canestrinii* en weer beide *Leioibunum*-soorten. Net uit het ei gekomen juvenielen van *R. triangularis* werden voor het eerst op 31 augustus gezien. Deze soort was zeer algemeen in elk biotoop waar maar iets van beschutting te vinden was. De mooie hooiwagen *M. morio* werd enkele malen in brandnetelruigtes, in bosjes en op weipalen gezien. Slechts op twee locaties werd *M. chrysomelas* waargenomen: op een boerenerf tussen een grote stapel straatstenen en onder hout in een loofbos. In de bosjes waren, naast veel van de hierboven soorten, ook *N. lugubre* en *L. palpinalis* (fig. 3) zeer algemeen te vinden onder hout.

In totaal konden door de inventarisatie in dit deel van de Gelderse Vallei voor de 13 soorten maar liefst 337 individuen en 171 records (een soort in een 100 m hok) genoteerd worden. De waarnemingen leveren bovendien inzichten in de habitatvoorkeuren van de verschillende hooiwagensoorten.

<i>Nemastoma lugubre</i>	<i>Oligolophus tridens</i>
<i>Mitostoma chrysomelas</i>	<i>Paroligolophus agrestis</i>
<i>Phalangium opilio</i>	<i>Mitopus morio</i>
<i>Opilio saxatilis</i>	<i>Dicranopalpus ramosus</i>
<i>Opilio canestrinii</i>	<i>Leioibunum rotundum</i>
<i>Rilaena triangularis</i>	<i>Leioibunum blackwalli</i>
<i>Lophopilio palpinalis</i>	

Tabel 1. Hooiwagens gevonden in De Gelderse Vallei.

Fig. 3. *Lophopilio palpinalis* in de Gelderse Vallei nabij het dorp De Glind. Foto Jinze Noordijk

Plannen, doelen voor 2010

- Revisie van de Nederlandse vondsten van *Trogulus nepaeformis* s.l. Dit kan pas worden opgestart als Jochen Martens en Axel Schönhofer hun artikel over dit soortcomplex hebben gepubliceerd.
- Een vervolgartikel schrijven over *Leiobunum* sp. A.
- Meer leuke excursies met de werkgroepleden...

Publicaties in 2009

- Tempelman, D. 2009. Reuzenhooiwagens in Noord-Holland. - Tussen duin en dijk 8 (1): 9.
- Noordijk, J. & H. Wijnhoven 2009. Hooiwagen-waarnemingen uit Zeeuwse akkerranden (Opiliones). - Entomologische Berichten 69: 78-82.
- Wijnhoven, H. 2009. De Nederlandse hooiwagens. - Entomologische tabellen 3: 1-118.

Colofon

Opilionieuws is nieuwsbrief en contactorgaan van de hooiwagenwerkgroep van de stichting European Invertebrate Survey Nederland (EIS). Het verschijnt minstens een keer per jaar. Bijdragen zijn welkom. Op verzoek wordt de nieuwsbrief per email toegestuurd. *Opilionieuws* is samengesteld uit de woorden *Opilio* en *nieuws*. *Opilio* is een hooiwagen-genus dat in ons land met drie soorten vertegenwoordigd is. We komen het woord ook als soortnaam tegen bij *Phalangium opilio*. De onderstrepingen vormen samen het woord *Opiliones*: de orde hooiwagens.

Werkgroepleden

samenstelling en correspondentie:

Hay Wijnhoven (coördinator)
Groesbeeksedwardsweg 300
6521 DW Nijmegen
hayw@xs4all.nl

Ger Spoek (erelid)
Havixhorst 14
7824 BS Emmen

Jinze Noordijk
6706 JR Wageningen
jinzenoordijk@hotmail.com

Ruud van der Weele
Vliegerweg 11
4101 JK Culemborg
rvanderweele@gmail.com

Dick Belgers
Blaauwekamer 7
6702 PA Wageningen
Frisbel@hetnet.nl

Fig. 4. *Odiellus spinosus*, ook een soort die de laatste jaren vaker gevonden wordt. Begraafplaats Daalseweg, Nijmegen, 18x2009. Foto HW

Newsletter Opiliones Netherlands 2009, 3 (4)

Summary

- A new (the second for The Netherlands) and large population of *Platybunus pinetorum* is recorded from the Veluwe region, in 3 km squares. Only females were found.
- The unidentified invasive *Leiobunum* sp. A is studied during several nights from June 2009 onwards. It proves to be a very interesting species with complex social behavior. Diet, foraging, mating and egg depositing behavior have been recorded and photographed (in prep.).
- Adults of *Nelima doriae* have been found now from the beginning of March until the end of December. One isolated population of this introduced species is present (from 2006 onward) in Kessel.
- A new key of the Dutch harvestmen is published (Wijnhoven 2009; € 15,-, you can order it at www.naturalis.nl or www.nev.nl/et)
- Jinze Noordijk presents the results of an inventory in 'de Gelderse Vallei', provincie Utrecht.